

Végh-Alpár Sándor

AKI ALBÉRLŐNEK SZÜLETETT

Régimódi történet Kelet-Európából

A puha fedeles könyvnek libafosszíme volt. „Ezzel jól kibabráltak” – gondoltam sajnálkozva a szerzőre. Végül mégis kézbe vettem. Meglehet, azért, mert nem nyúlt utána senki. „*Lebenskünstler*” – ez állt a borítón, meg egy ismeretlen név. Uwe Gressmann költő volt, konstatáltam pár perc múlva, miután belelapoztam a könyvbe. Harminchat évesen halt meg... „Huszonegy forintba kerül” – mondta a pénztáros. Két fémtízest és egy alumíniumforintost kotortam elő a zsebemből. Furcsa, fals hangjuk volt, ahogy az üvegtálcára koppantak. Mintha előre jelezték volna: sokba lesz még nekem ez az olcsó könyv.

„*Lebenskünstler*” – vagyis életművész. Vajon miért épp ezt a verscímet aggatták a csúnya borítójú könyvre? Szerencsétlen választás. Gressmann sokak szerint éhen halt, ami különös vége egy versíró életének. Még Kelet-Berlinben is, ahol a költészet soha nem volt jól fizető mesterség, ellentétben az államilag támogatott rímfaragással. Másnap és harmadnap is nézegettem a könyvet. Beleolvastam verseinek magyar fordításába, majd előkerítettem a nagy hírű pályatárs, Günter Kunert nekrológiáját. Öt évvel a költő halála után írta. Nem meglepő. Vele kapcsolatban mindenki késésben volt. Késésben és adósságban... Vajon amit Berlin nem fizetett meg Gressmann-nak soha, vissza lehet-e adni? Ha másként nem, részletekben. Minél tovább haladtam olvasásával, annál inkább éreztem a kényszert: be kell állnom a törlesztők közé. Más indokom nem volt a zöld fedeles könyvön kívül. Nyolcvanoldalmi vers, egy drámatörzsdék és néhány bűnbánó visszaemlékezés sorakozott benne. S hogy el ne felejtsem, öt fotó még. Róla... Nem volt rokonszenves arca. A nagyon magukra maradtak riadtsága ült a szemében. Húszéve halott. 1969. október 30-án hunyt el a berlin-buchi klinikán. Jegyet váltottam, és elindultam a költő városába. Találkoznom kellett vele. Halottakkal néha könnyebb, mint az élőkkel. Gressmann a bizonyosság rá. Életében észre se vették.

Az Alexanderplatzot, Berlin legismertebb terét, a biztos ízlésű pártvezér, Walter Ulbricht legyalultatta. Nem kímélte a város barokk kastélyát sem. Tévétorony kellett neki, égbe törő, s mindenképp új, hogy az ő korszakát hirdesse. A költők után ezért marad kevés... A postahivatal sem ugyanaz, mint ahol Gressmann dolgozott. Kézbesítő volt, kétszázhusz márkát kapott havonta. Akkor, a hatvanas évek elején, ez nyolcszáznyolcvan forintot ért. Ebből fizette albérletét, ebből kosztolt, s ebből vásárolta könyveit. Elsősorban könyveit.

Egy antikvárius még emlékszik rá. „Nem volt nehéz megjegyezni figuráját” – mondja. Százkilencven centi hosszában, ám széltében alig volt kiterjedése. Ami volt is, bokáig érő, lehetetlen lódenkabátja tette. Télen-nyáron rajta volt. Nyitott Krisztus-sarut viselt hozzá, azt is úgy: télen-nyáron. A háta mögött Don Quijoténak hívták sokan. Az antikváriumban tiszteletteljesebb nevet kapott: „Herr Rolandslied...” A

hosszú Roland-éneket szóról szóra idézte barátainak, idegeneknek, bárkinek. A könyvkereskedő úgy emlékszik, mindig olcsó könyveket keresett. Régi perzsákat, régi egyiptomiakat, régi kínaiakat, Homéroszt, északi Sagákat – csak régieket. Kézbesítőként ingyenyjegy járt neki villamosra, buszra, magasvasútra. Egy külvárosi szerelvényen látta valaki akkoriban. Aligha tudta, merre jár. Elmerült a Gilgames-eposzban. A létező világ számára nem létezett. Csakhogy a világ ilyen sértést nem visel el. Visszaadja csöstül...

Egy levél, melyet főbérloje írt a kerületi lakáshivatalnak: „*Ezennel közlöm, én, Anna Gartner, hogy az albérlési szerződést Uwe Gressmann-nal 1968. május 5-i dátummal felmondom. Az ok: Gressmann úr szobája telis-tele könyvekkel, amelyek szanaszét hevernek, vagy fel vannak tornyozva. Ilyenformán a szűk (1/2) szoba még szűkebbé vált. Számomra, aki 81 éves, idős asszony vagyok, ez a helyzet tarthatatlan, hisz féltő, ha nekimegyek egy könyvukupacnak, egyszerűen maga alá temet. Az ágy és a fotel alja is tele könyvekkel, ezért a szobát lehetetlen takarítani. Mindezt tartósan képtelen vagyok elviselni. Épp ezért ragaszkodom ahhoz, hogy Gressmann úr a fent jelzett időpontig költözzön ki a lakásból.*”

A ház, ahol Anna Gartner lakott, alig százötven méter a magasvasút pankowi megállójától. A szerelvény különös terepviszonyok közül fut be az állomásra. A síneket három kerítés meg fal zárja el a keleti oldaltól, s további kettő a nyugatitól. A kocsikban ülők nap mint nap érezhetik a szögesdrótok hegyét, melyek szinte súrolják az ablaküveget. Vajon Gressmann is erre járt haza? Ritkán. Szenvedélyes gyalogló volt... Jo Schulz, kevés értőinek egyike, felajánlotta néhányszor, hogy autóval hazaviszi, Gressmann szinte mindig elhárította. De nehogy félreértés essék, megmagyarázta, miért: „Nem vagyok én a technika ellen... Ne hidd... Csak hát... Szóval, hiányozna az az idő... Az út így túl rövid lesz... Megérted, ugye?” Schulz megértette. Gressmann gyaloglás közben gondolkodott, s tán verseit is akkor írta. Lépései ritmusára. Délután, munkája végén, előfordult, hogy a Friedrichstrassétól gyalog ment haza Pankowba. „A földalattin ilyenkor sokan vannak” – mondta. Mentségként? Inkább elhárításként. Az út gyalog kétórányi volt. Tudta, ezalatt magánya zavartalan lesz. Ugyan ki vállalkozott volna arra, hogy elkíséri? Két órát hallgatni, főleg kettesben? Ugyan... A kor szerint élők e világi célokat kergettek füstölő Wartburgjaikon. Ó égieket, s a mennybe, Krisztus óta, gyalog visz az út. Ez akkor is érvényes, ha valaki történetesen ateista. Mint Gressmann volt.

„Gartnerné? Sose hallottam ezt a nevet. Hogyan? Gressmann? Az övét sem. Innen mindenkit elköltöztettek tizennyolc éve. Akkor kezdték tatarozni a házat.” Kalácspuhaságú asszony, túl a negyvenen, a hátsó udvarban tereget. Nem érti, mit lehet keresni egy halott emberen. Költő? Mindegy az. Nem szabad megbolygatni a dolgok természetes rendjét... Látom a szemén, hogy méreget, s próbál elhelyezni fiókjainak valamelyikében. Kevés fiókja lehet, inkább felkiált a férjének. Míg az ledöcög a harmadikról, egy tákolt padra telepszem. Az udvaron három gyerek rohángál. Pontosabban kettő, mert a harmadikat, aki egyidős lehet velük, de nem épelméjű, kimustrált babakocsiban húzgálják. A hibás fiú riasztóan vigyorog rám, valahányszor elrohannak vele. Kész öröm, mikor a sörhasú férj megérkezik. Nem sokáig öröm. Menjek innen, mert rendőrt hív, mondja, miután pár szót váltott a feleségével. S főleg ne irkáljak abba a füzetbe. Világos? Hogyne. Teljesen világos.

S most akkor merre? Legszívesebben átúsznék a szürke égen, mint Chagall zsidói Vityebszk felett, hogy aztán utánanyúljak az ingaórának, ami ott röpül. Hátha visszaállítható az idő néhány tempónyival. Jó volna tudni, egy csapás itt fenn a magasban vajon hány esztendő ér át. Gressmann tudta biztosan. Erre ropkódhatott ő is. Talán ezért hordott denevércabátot. Mikor megunta odalenn, zsebében a sürgönyökkel szárnyra kapott, hóna alá vett egy-két perzsa költőt, mert egyedül minék röpüljön az ember, aztán huss, ott volt Berlin fölött. Nem hiszik? Ő maga írja: „Ágként ropog a mennydörgés alattad, / egy villám karját kinyújtod, / megfogsz egy jánosbogárkát / s tenyered felhő-tányérjára ejted. / Ettől ott világos lesz s nappalodik”... Milyen kár, hogy nem találkoztam vele sehol. Pedig jártam Berlinben akkor. Lehet, hogy elsétáltam mellette. S lehet az is, hogy utánafordulva elmosolyodtam, mint annyi sokan. Ha így volt, szégyellem. Minden szembejövőben egy-egy költőt kéne tisztelni. Elviselhetőbb lenne a világ. Bocsáss meg, Gressmann, a sörhasúnak. Nem tudta, mit beszél. És most indulok hozzád. Oda, ahol biztos megtalállak. A temetőbe.

Egy halott végérvényesen annyi éves marad, ahánnyal itt hagyott tűzhelyet, lakbért, hivatalt s egy-két barátot, ha volt neki. Gressmann tíz évvel korábban született nálam, s most mégis úgy megyek hozzá, mint aki már tíz évvel idősebb. Gonosz fölénye ez a túlélőnek, de nincs mit tenni ellene. Így legalább, gondolatban, beszélhetek vele. Ha élne, nem sok esélyem volna rá... Egyik pályatársát, aki már ismert költő volt, öt mondattal elnémította. Egy külvárosi kocsmában ültek le, az volt az első találkozásuk. Gressmann nem ivott alkoholt, akkor is limonádét rendelt, s az első korty után közölte: „Amit rólam mesélnek, nem igaz. Semmi közöm valamelyik kovetséghez. Én valóban kézbesítő vagyok... De hagyjuk a lényegtelen élettrajzi dolgokat. Olvasott Kantot? És Hegelt?” Választ nem is várt kérdéseire. Belefogott mondanivalójába. Épp kurta szünetet tartott, amikor két fekete öltönyös férfi lépett be az ajtón. A szomszédos temető alkalmazottai voltak. Halottszállítók. Mindketten köszöntek Gressmann-nak. Az visszabiccintett, majd asztaltársához fordult. Az ott Kháron, a túlvilági révész, mutatott az egyikre, a másik pedig segítőtársa. „Jóban vagyunk” – tette még hozzá, majd odaszólt az öltönyös Kháronnak: „No, hová lesz ma fuvaruk?” – „Mindig ugyanoda. Semmi új, *immer das alte Lied*” – válaszolt a kérdezett. „*Lied*” – igazította ki Gressmann. Olyan csönd lett a kocsmában, hogy mindenki hallotta a falióra ketyegését.

Az a temető, ahová igyekszem, a költő utolsó lakásához van közel. Pontosabban: az elsőhöz, hisz 69-ben végre önálló otthonhoz jutott. Barátai járták ki neki a balkonos szoba-konyhát, melyhez – boldogan emlegette – benti vécé tartozott. Berlin régi negyedében máig luxusnak számít az ilyen. Ágya egy rugós betétre helyezett oreg matrac, íróasztala az ötvenes évek típuszekretere, hozzá három székes szecessziós beütéssel, valamint egy komód négy fiókkal. S persze a könyvek. Legalább négy köbméternyi. (Egyik látogatója becsülte ennyire.) A lakás délnyugati ablakából épp a temetőre láthatott. Oda, ahová szűk egy év múlva eltemetik...

Gaillardstrasse 17, igen, ez az. Olyan ház, amelyet ezrével építettek a századfordulón Berlinben. Falépcső, hátsó udvarok s többnyire szoba-konyhák. Lift sehol. Az egyik ajtó nyitva, odabenn füttyörészik valaki. Fest, múlatni akarja az időt. Ifjú ember, alig egy éve lakik itt, sokra nem jutott vele. Azaz mégis. Megmutatja az ajtót, ami mögött

már harminc éve lakik egy asszony. Ő majd felvilágosít. Nem világosított fel. Értetlenül néz, mikor a nevet mondom, s még értetlenebbül, mikor hozzáteszem: „költő volt”. Itt, költő? Kizárt dolog. Erősködöm, hogy fönn lakott a harmadikon. S hátha jobb netán a vizuális emlékezete, előkapom a libafosszínú könyvet: „Ilyen volt. Nem emlékszik legalább az arcára?” Fölteszi a szemüvegét, és nézi Gressmant. „Ez itt? Csakis albérlő lehetett” – mondja most már meggyőződéssel.

Sok csillagképet emlegetnek az asztrológusok, bolygóhatásokról is szólnak közben. De vajon azt mivel magyarázzák, hogy egyesek születésük percétől mindennek csak albérlői lehetnek? Szülő, hivatás, szerelem, itt vagy ott lakás – egyformaság, ugyanaz. Uwe Gressmann házasságon kívül született, apjával soha nem találkozott, anyjához alig volt köze. Pár hónapos korában nevelőszülőkhöz került, de mostohaanyja megmérgezte magát a háború kitörésekor. Gázzal, mintha jóvátételt akart volna előre fizetni az elkövetkezőkért... Kurválkodó anyja váratlan szeszélyből magához veszi, ám ugyanabból a szeszélyből néhány nap múltán újra beadja az árvaházba. Ismét nevelőszülők következnek, aztán kórház, mert kiderül, hogy tüdőbeteg. Mindenféle gyermekotthonok, ahol retteg. Inasévek, mikor is beteg. Szakmát emiatt sose tanult ki, hiába igyekezett. Aztán öt évig szünet nélkül kórház. Akkor kezd olvasni. Verseket és filozófiát. Mikor felgyógyul, kézbesítő lesz. És immár bejegyzett albérlő Pankowban, Berlin Pesterzsébetén. Amikor a *Wochenpost* nevű hetilapban megjelenik egy verse, a lap levelet kap egy asszonytól. Érdeklődik, vajon a költő azonos-e a fiával. Ha igen, küldjék meg neki lakcímét. Megküldték. S Uwe Gressmann-nak egy napon, aki harmincnégy éves immár, életjelet ad magáról az anyja. A főbérlő levelet írt szeretetének albérlőjéhez... A válaszban nem volt sok köszönet. „*Amit Te valamikor velem szemben elmulasztottál, már nem tudod bepótolni. Ez veszteség, és az is marad... Ma már túl vagyok mindezen. A természet, amely mindig megvigasztalt, ma is élettársa magányomnak. Már nem járok az emberek közé, csak azért, hogy együttérzést kolduljak tőlük...*” És így végig, oldalakon át. Mindig megmondta, amit gondolt. Az igazat. Ez a levél kivétel. S főleg az a mondata, hogy „*ma már túl vagyok mindezen*”. Soha nem jutott túl rajta.

Nem találom a sírt, pedig elmagyarázták, hogy merre van. A temető falatnyi, már kétszer végigmentem minden soron. Hiába. Gressmann sírja sehol. Az iroda, ahol érdeklődhetnék, zárva. Kitelepítették volna? A hirdetőtábla szerint csak a 68-ban temettek helyét kell megújítani. Mit tegyek? „Menjen át a nagytemetőbe, Kurt-Fischer-Strasse, ott majd megmondják, van-e ilyen nevű egyáltalán” – tanácsolja egy idős asszony. Csendes sétára számítok, ám az út s a látvány nem járul hozzá a lelki csendhez. A Brehme-Strasse egyik járdája még Kelet-Berlin része, a másik már határovezet. Minden ötven méteren tábla: belépés, behajtás egyformán tilos. De van más különbség is az utca két oldala közt. Amíg a tiltott övezet házai tatarozva, tegnap festett homlokzattal néznek ide át, addig a legális oldal vedletten, szárnalmas külsővel sóhajtozik jobb bánásmód után. A járda mellett rendőrautó, az utca végén beton őrtorony, az őrtoronyból távcsövön át kémlelő szemek. Érzem a figyelmet minden sejtemben. Az utca néptelen. A gyanú, mert erre mindenki gyanús, engem vesz össztűz alá. Azt hittem, ez fokozhatatlan. Tévedtem. A nagytemetőbe lépve szinte megmeredtem az északi kerítésnél. Ez az oldal maga a Fal. Három méter magas, betonból való, s éjszaka fényár vigyázza. A szélső parcellákból mindenkit elköltöztettek. Most simára nyírt fű nő ott, s csupán egyetlen sír mutatja, Martha M.-é, hogy a másvilágon is vannak kivételek.

Legalábbis a részében, mely elér idáig. A temető járdáján két határőr és egy farkaskutyát sétál. Föl, le, föl, le. Micsoda bizarr kép. Aki nem tud semmit erről a városról, azt hihetné, itt még a halottaktól is félnek. Azokat is őrzik, hátha megmozdulnak.

Valóban megmozdulnak. Bár erről a temetőirodában még csak sejtésem volt. Az ügyintéző hölgy készséges, s kimondottan örül, mikor megtudja, hogy akit keresek, igazi költő volt. Felüti azonnal a 2609/69-es számú könyvet, s a 203-as sorszám mellé, a foglalkozási rovatba bejegyzí: „Költő.” Ó, nem számít, hogy hivatalos időn túl jöttem, ha valaki ilyen messziről, s hozzá egy valódi költőről tudakozódik... Keres, telefonál, s nem érti, miképp nem találok a sírt. „Bé kettes parcella, nagyon egyszerű. A kis fémbilétákat kell figyelnie” – mondja, de már nem órá figyelek. A könyv nyitva, s látom, hogy a 203-as szám mellett még egy név áll. „Bruno Hopp” – vajon hogy kerül ide? Kérdem a holgyet. Valami tévedés lehet. Majd utánanéz. Nem volt tévedés. Gressmann nyughelyét azért nem találtam, mert a sírkövön egy friss véset és a Bruno Hopp neve jobban olvasható az övénel. Albérlő immár itt is.

De vajon ki ez a Bruno Hopp? A temetői nyilvántartóban semmi adat róla, csak születésének és halálának évszámai. Oda kár volna visszamenni. De hát az lehetetlen, hogy valakit csak úgy odatemessenek minden indok nélkül. A sír elhanyagoltan húzta meg magát a többi közt. Kirángattam néhány gázt, letöröltem a port a fekete kőről, ez volt minden, amit tehettem. Amúgy is sotétedett, szedelődzködnöm kellett... Pár nap múlva megtudtam, hogy a költő egyik barátja, annak halála után, talált a polcán egy kölcsönkönyvet. Vastag, félezer oldalas filozófiai tanulmány volt, Gressmannnak már nem adhatta vissza. Csaknem észrevétlenül egy boríték húzta meg magát a vastag lapok között. Benne egy üdvözlőkártya: „*Kellemes pünkösdöt!*” Majd alatta golyóstollal: „*kívánunk Neked, kedves Uwe: Apa + Anya.*” S hogy a jókívánság nagyobb hangsúlyt kapjon, alámásolták Lenau egy versét. A bélyegző szerint a lap Gressmann utolsó előtti pünkösdjére érkezett. Feladója: Bruno Hopp. Az apa? Vagy a hajdani mostoha? Így vagy úgy, a költő gondviselőhöz jutott. Holtában.

Azt mondta valaki róla: Gressmannon egy fiatalabb vagy vele egykorú nő csak mosolygott volna. Szerelem? Kizárt dolog. Lénye alkalmatlan volt rá. Valaki mégis akadt, aki nem csupán mosolygott. „*Beatrice*” – így szólította egyik hozzá írott levelében. A közeli klubház rendszeres irodalmi estjén találkoztak. Beate Bell furcsa, lehetetlenül öltöző figurának látta Gressmannnt, egy alkalommal mégis azt mondta neki: „Végül is eljöhét hozzám...” Szeszélyből gondolta? A költő komolyan vette, s egy napon tényleg beállított. Verseik kéziratát pakolta elő a zsebéből, beszélt gyermekkori hányódásairól, aztán az anyjáról, majd irodalmi terveiről, s örült nagyon, hogy valaki meghallgatja. Látta, hogy a lányt érdekli mindaz, amiről szól. „Az ágyam szélén ült, sovány lábát összezárva, s kezét a combja közé szorítva, olyan egyenes testtel, mintha karót nyelt volna.” Éhes volt és magányos. Nem Beate, egy barátjának felesége mesélte később, hogy a tudóműtétet, mely 69-ben már elkerülhetetlen volt, azért kellett többször elhalasztani, mert Gressmann alultáplált volt. Semmiféle ellenállóképességgel nem rendelkezett. Sajnos, a feljavítás már nem sikerült...

Ott ült a lánynál esténként, és beszélt. Mindig az ágy szélén, és mindig abban a testtartásban. Egyszer sugárzó arccal mesélte, hogy az frószövetség három tonna szenet

utalt ki számára, s hogy meglehet, önálló lakáshoz jut hamarosan, mi több, meg fog jelenni egy verseskötete. Boldog volt. „Egy pillanatra szépnek láttam” – emlékezett utóbb Beate. Aztán egy késői órán elmozdult az ágy széléről. Beljebb csúszott, a lány felé. Az hátrább húzódott, de Gressmann követte. Majd váratlanul rátette a kezét Beate térdére. Mindazok, akik számára a test örömei természetesen és akadálytalanok, s megkapni valakit szinte csak elhatározás kérdése, aligha érthetik egy ilyen pillanat szentségét. A költő harmincöt éves volt ekkor, s érintetlen. Szűz, mondaná valaki más, s ha együtt gondolja a tisztasággal, mondhatja nyugodtan. Egy lány azonban nemigen tud tenni ösztöneinek parancsa ellen. Ilyenkor hiába a legszebb vers, a legéte-ribb jelenség. Beate felugrott, és ennyit mondott: „Bocsáss meg, de neked most men- ned kell.” S miután a költő valóban elment, ő még hosszú ideig a barátnőjénél éjsza- kázott. Később tudta meg, hogy Gressmann beleszeretett. Sokan vádolták azért, mert visszaütötte a közeledést. De nem ez ütötte meg igazán. Hónapokkal később, egyik este Beate tágas kedvvel rontott be a klubházba, az irodalmi estre. „No, mi újság? Mi ez a nagy hallgatás?” Csak egyvalaki fordult feléje, s mindössze ennyit mondott: „Gressmann meghalt. Az ő tiszteletének áldozunk a csenddel, Beate.”

A halál után mindenünk nyilvános. Még a páncélszekrényben őrzött személyi anyag is. A költőében ez áll: „*Gressmann kolléga 1958. február 12-től dolgozik kerületi részlegünk- nél. Először kézbesítőként alkalmaztuk, később a cégpostához került. Gressmann kolléga sokoldalú munkaerő, olyannyira, hogy gyakran és önkéntes vállalásból telefonosként is működött. Munkavégzése határozott és pontos. Semmi panasz nem volt eddig ellene. Dacára annak, hogy na- gyon tartózkodó természet, munkatársaihoz mindig kollegiális. Rossz egészségi állapota ellenére sem mulasztott soha, sőt, munkaintenzitása igen jó. Munkaidőn túl főként irodalommal foglat- kozik, mely számára némi sikert is hozott már. Gressmann kolléga részt vesz a párttanfolyamon, ezenkívül ő szedi a szakszervezeti tagdíjat. Munkahely-változtatásra a közeljövőben nem gon- dol. Gressmann kolléga erkölcsi élete kifogástalan”... Aláírás: Heller, személyzeti vezető.*

Imre Flóra

EGY VÉGEÉRHETETLEN FOLYOSÓN

Egy végeérhetetlen folyosón
 álltunk, kétfelől kovácsoltvas ráccsal
 elzárt ajtók (persze, meglehetősen
 furcsán hatott a fehérre meszelt
 falat megtörő sok szecessziós,
 kávébarnára festett vasciráda,
 mintha valami nagyon mediterrán
 – mondjuk, spanyol vagy délolasz – kolostor
 kerengőjén cikázna át a fény,